

LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK NUQTAI NAZARIDAN INFERINSIAL
BILIMLARNING SIXRON TARJIMAGA TA'SIRI

Dilmurodova Xosiyatbibi Ziyodulla Kizi

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti Xorijiy filologiya fakulteti
Tarjima nazariyasi va Qiyosiy tilshunoslik kafedrasi Sinxron tarjima mutaxassisligi II- kurs
magistranti(91) 633-51-55 xziyadullayevna@gmail.com*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sinxron tarjimaning sinxron tarjima va uning madaniyatlararo munosabatda ega bo'lgan o'zni haqida ma'lumotlar aks ettirilgan.*

Kalit so'zlar: *kognitiv, madaniyatlararo muloqot, imperik tadqiqot, semantik ma'no, mental reprezentatsiya, fonetik xususiyatlar, sinxron tarjima*

Key words: *cognitive, intercultural communication, empiric experiment, semantic meaning, mental representation, phonetic features, simultaneous interpretation*

INTRODUCTION

Sinxron tarjimani o'rganishning kognitiv yondashuvi mavjud tarjimashunoslik paradigmalari bilan birgalikda bizga "til va tafakkur masalalari, ob'ektiv voqelikni kognitiv kategoriyalashtirish" haqida yanada to'laroq fikr yuritish imkonini beradi ⁴⁸ [Kalinin, Gurleva, 2019]. Madaniyatlararo muloqot ishtirokchilarining mental pozitsiyasi integratsiyasi jarayonida bir qator kognitiv mexanizmlar faollashadi. Ular yordamida muloqot ishtirokchilari dunyoning ikki konseptual manzarasini moslashtirishga erishishlari mumkin. Madaniyatlararo tushunishning kognitiv mexanizmi sifatida biz, kognitologlar izidan borib, til tuzilmalarining asosida yotgan va pragmatika, semantika, sintaksis, ba'zi hollarda esa fonologiyani o'z ichiga olgan tasavvurlarni tenglashtirish vositalarini tushunamiz ⁴⁹ [Zabotkina, 2021]. Kognitiv Madaniyatlararo muloqot ishtirokchilarining mental tasavvurlarini muvaffaqiyatli tenglashtirish uchun S. Garrod tomonidan ishlab chiqilgan interfaol tenglashtirish KM javobgardir ⁵⁰ [Garrod, Pickering, 2004]. Interfaol tenglashtirish umumiy [Zabotkina, 2020]. madaniyatlararo muloqotga interfaol tenglashtirish QM javob beradi, S. Garrod tomonidan ishlab chiqilgan [Garrod, Pickering, 2004]. Interfaol tekislash kombinatsiyalardan iborat [Zabotkina, 2020]. Mono- va madaniyatlararo muloqotning kognitiv mexanizmi sifatida interaktiv muvofiqlashtirish yetakchi o'rin egallaydi va bu empirik tadqiqotlar ⁵¹ [Branigan et al., 2000] bilan tasdiqlangan.

Bu tadqiqotlarda axborotchilar navbatma-navbat rasmi kartochkalarni tasvirlab va taqqoslab berganlar.

Natijada, tadqiqot ishtirokchilari o'zlaridan oldingi ishtirokchi ishlatgan ifoda shaklini qo'llashga moyil ekanligi aniqlangan.

⁴⁸ Калинин, О. И., Гурлева Т.Л. Метафора: риторический, прагматический, когнитивный и дискурсивный подходы / О. И. Калинин, Т. Л. Гурлева // Вестник Пятигорского государственного университета. – 2019. – № 3. – С. 128-134. – Текст : непосредственный

⁴⁹ Заботкина, В.И. В четырехмерном пространстве языка и культуры / В.И. Заботкина // Критика и семиотика. – 2021. – №1. – С.9-21. – Текст : непосредственный

⁵⁰ Garrod, S. Pickering M. Why is conversation so easy? / S. Garrod, M. Pickering // TRENDS in Cognitive Sciences. – 2004. – Vol.8 (1). – P. 8-11. – Text : direct

⁵¹ Branigan, P., Pickering, M., Pearson, J., McLean, J.F. Linguistic alignment between people and computers // Journal of Pragmatics. 2010, Volume 42, Issue 9. – P. 2355-2368. – Text : direct

Masalan, axborotchilar tasvirni ta'riflashda predlogli to'ldiruvchi shaklini ishlatish tendensiyasiga ega bo'lganlar: "the pirate giving the book to the swimmer". Buning natijasida ikki tomonlama to'ldiruvchi konstruksiyalari ham qo'llanilgan: "the pirate giving the swimmer the book" va hokazo.

Ushbu empirik tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatdiki, tinglash va gapirish paytida sintaktik konstruksiyalarning shakllanishi nuqtai nazaridan representatsiyalarning muvofiqlashtirish faollashadi. Bu keyingi tadqiqotlarda ham tasdiqlangan.

Bundan tashqari, representatsiyalarni tenglashtirish jarayonlari. Tadqiqotlarda⁵² [Branigan et al., 2000] axborotchilar navbatma-navbat kartochkalar tasvirlarini ta'riflab va taqqoslaganlar. Natijada tadqiqot ishtirokchilari o'zlaridan oldingi ishtirokchi qo'llagan ifoda shaklini ishlatishga moyil ekanligi aniqlangan.

Shunday qilib, axborotchilar tasvir ta'rifida predlogli to'ldiruvchi shaklidan foydalanish tendensiyasiga ega bo'lganlar, Shunday qilib, masalan: the pirate giving the book to the swimmer, buning natijasida ikki tomonlama to'ldiruvchi konstruksiyalari ishlatilgan: the pirate giving the swimmer the book va hokazo.

Empirik tadqiqotlar natijalarining tinglash va gapirish vaqtida sintaktik konstruksiyalarning shakllanishi Empirik tadqiqotlar natijalar nuqtai nazaridan representatsiyalarning muvofiqlashtirish faollashishini ko'rsatgan, bu keyingi tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Bundan tashqari, interfaol tekislash kognitiv mexanizmi tufayli madaniyatlararo muloqot jarayonida ma'no invariantini noto'g'ri talqin qilishning oldini olish mumkin, chunki mental representatsiyalar hamkorligi quyidagi darajalarda namoyon bo'ladi:

- So'zlovchining fonetik xususiyatlari.

Ishtirokchilar so'zlovchining lingvomadaniy talaffuz xususiyatlari tufayli fikrning mazmunini tanib olmay yoki noto'g'ri talqin qilishlari mumkin.

Biroq muloqot davomida interfaol tekislash kognitiv mexanizmi yordamida ular u yoki bu fonemalarni noto'g'ri tanib olish bilan bog'liq noto'g'ri talqinni tasdiqlashlari mumkin.

Bu esa shakllangan mental makonda o'zgarishlarga va ushbu xususiyatlarni to'g'ri talqin qilishga olib keladi;

- Gapning sintaktik qurilishi. Ilgari keltirilgan empirik tadqiqotlardan olingan misollar ko'rsatgandek, muloqot ishtirokchilari mono- yoki madaniyatlararo muloqotning boshqa ishtirokchilari bilan sintaktik tuzilmani tenglashtirishga intiladilar;

- Vaziyatli modellar - bayonotning pragmatik ma'nosini talqin qilish; Shu munosabat bilan, muloqot jarayonidagi birgalikdagi harakatlar kommunikantlarning pragmatik maqsadlarini tushunishga olib kelishi uchun, muloqot ishtirokchilari o'zlarining mental va lingvistik tasavvurlarini muvofiqlashtirishi, "tenglashtirishi" zarur.

Ushbu muvofiqlashtirish yuqorida ko'rsatilgan darajalarda (fonetika, sintaksis, semantika, pragmatika) amalga oshiriladi.

Shunday qilib, interaktiv muvofiqlashtirish kognitiv modeli tufayli umumbashariy universal tushunchalar, shuningdek, so'zlovchilarning mental makonlari bir-biriga moslashadi, natijada madaniyatlararo kommunikatsiyani muvaffaqiyatli deb hisoblash mumkin.

⁵²Branigan, P., Pickering, M., Pearson, J., McLean, J.F. Linguistic alignment between people and computers // Journal of Pragmatics. 2010, Volume 42, Issue 9. – P. 2355-2368. – Text : direct

Tarjima vazifasini bajarish vaqtida, masalan, sinxron tarjimada, interaktiv muvofiqlashtirish kognitiv modeli quyidagi holatlarda amalga oshiriladi:

- Soʻzlar semantikasidagi lingvomadaniy xususiyatlar bilan bogʻliq farqlar va ularning nolisoniy belgilar bilan idrok etilishi. Shunday qilib, interfaol kognitiv mexanizm tufayli kognitiv mexanizmini tekislash universal konseptlar makonlar, shuningdek, soʻzlovchilarning mental makonlari bir-biriga moslashadi, shu tufayli kognitiv mexanizmi muvaffaqiyatli deb hisoblash mumkin.

Tarjima vazifasini bajarish vaqtida, masalan, sinxron interaktiv tekislash kognitiv mexanizmi quyidagi hollarda amalga oshiriladi:

- Soʻzlar semantikasidagi lingvomadaniy xususiyatlar bilan bogʻliq farqlar va ularning ochiq-oydin alomatlari bilan zarur boʻlganda, soʻzlovchining uslubiy xususiyatlarini tarjima transformatsiyani xususiyatlariga moslash;

- Nostandart tarjima transformatsiyasi usullarini qoʻllash.

Madaniyatlararo tushunishning kognitiv mexanizmlari, interfaol moslashtirish bilan chambarchas bogʻliq boʻlgan. Ushbu dissertatsiya tadqiqotida maʼnoni inferensiyalash deganda biz matn doirasida maʼno yaratish yoki kommunikatsiyaning boshqa ishtirokchisi aytganlariga asoslanib, mazmunni maʼlum darajada toʻldirish deb tushunamiz.

Biz inferensiyaning maʼnoni tiklash va bilimlardan foydalanish bilan aloqasini koʻramiz, bu esa matnni talqin qilishning asosiy mexanizmlaridan biridir. Ye.S.

Kubryakovaning taʼrifiga koʻra, inferensiya - bu "axborot va/yoki tilni qayta ishlash jarayonida xulosa maʼlumotlarini olish va xulosa bilimining oʻzi, mulohaza - inson tafakkurining eng muhim kognitiv operatsiyalaridan biri boʻlib, unda inson bevosita matndagi maʼlumotlarga tayanib, berilgan doiradan tashqariga chiqadi va yangi axborot oladi"⁵³. [Kubryakova, 2004: 33]. Inferensiyaga bagʻishlangan tadqiqotlar xulosa bilimiga oid muammolarni turlicha koʻrib chiqadi.

Ye.S. Kubryakova oʻz ishlarida inferensiyaga yasama soʻzlar va soʻz yasash modelini oʻrganish nuqtai nazaridan eʼtibor qaratadi. A.V. Proxorov va Yu.K. Pirogova esa oʻz navbatida inferensiyani reklama diskursi doirasida, L.A. Aznabaeva va Ye.M. Galanova - dialog kontekstida, Ye.N. Vasilishina esa - badiiy matn nuqtai nazaridan koʻrib chiqadi. Shuni taʼkidlash kerakki, "inferensiya" atamasi "inferencing" tushunchasining tarjimasini boʻlib, bizning fikrimizcha, yetarlicha toʻgʻri emas.

Shunday qilib, M.Ye. Korovkina "inferencing" tushunchasining tarjimasini aniqlashtirish va kognitiv mexanizmga nisbatan "inferirlash" atamasini qoʻllashni taklif qildi, chunki bu tarjima "rus tilidagi rasmiy"⁵⁴ [Korovkina, 2020]. Shu munosabat bilan biz M. Ye. Korovkinaning fikriga qoʻshilamiz va ushbu dissertatsiya tadqiqotida "inferensiya" tushunchasidan foydalanamiz.

Inferensiyasiz maʼnoni talqin qilish mumkin emas, chunki har bir til shakli, xususan nutq matni, nafaqat mazmunning oʻzini, balki bevosita inferensiya qilinishi kerak boʻlgan narsani ham oʻziga xos tarzda ifodalaydi - yaʼni, boshqa kommunikatsiya ishtirokchisining ogʻzaki nutqi asosida xulosa chiqarish.

⁵³Kubryakova, E.S. О тексте и критериях его определения / E.C. Кубрякова // Текст. Структура и семантика. – 2001. – Т.1. – С.72–81. – Текст : непосредственный.

⁵⁴Коровкина, М.Е. Наследие Г. В. Чернова и его значение для российских и европейских исследований синхронного перевода / М.Е. Коровкина // Вестник Московского университета. Теория перевода. – 2020. – № 4 (22). – С. 42-51. – Текст : непосредственный

Biroq diskurs rivojlanishi davomida inferensiya jarayoni

Biroq rivojlanish vaqtida interferensiya protsessi ro'y beradi, ko'p ma'noli leksik birliklar tufayli murakkablashadi, bu esadialogik replikalarda ikki ma'nolilik va noaniqlikni keltirib chiqarishi mumkin⁵⁵ [Zabotkina, 2020: 77].

Interaktiv muvofiqlashtirish kognitiv mexanizmini tahlil qilish davomida ushbu mexanizm semantik darajaga ta'sir qilishini aniqlandi.

Bu daraja eshitilgan ma'lumot asosida to'g'ri mazmuniy xulosalar chiqarish uchun javobgardir. Biz V. M. Zabotkinaning interaktiv muvofiqlashtirish kognitiv mexanizmi va inferensiya o'rtasidagi uzviy bog'liqlik haqidagi fikrlariga qo'shilamiz.

Demak, inferensiya ham madaniyatlararo tushunishning kognitiv mexanizmi hisoblanadi, u interaktiv muvofiqlashtirish bilan chambarchas bog'liq va uning mustahkam asosini yaratishi mumkin. O'tkazilgan tahlil natijalaridan xulosa qilib, madaniyatlararo kommunikatsiya muvaffaqiyati kommunikatsiya ishtirokchilarining kognitiv integratsiyasi natijalari bilan belgilanadi. Ushbu fazo ikki yoki undan ortiq darajalardan iborat, chunki unda turli madaniyatlarga mansub ikki yoki undan ortiq ishtirokchining mental fazolari kesishadi. Berilgan fazo ikki yoki undan ortiq sathlardan iborat, chunki Umumiy fazo hajmiga qarab - ya'ni kognitiv madaniyatshunoslik modellariga oid bilimlar hajmiga ko'ra, bu modellar Umumiy makon hajmiga ko'ra - kognitiv bilimlar ko'p ma'noli birliklarni semantik talqin qilish darajasida inferensiya jarayonida muhim ahamiyatga ega - madaniyatlararo kommunikatsiya ishtirokchilarining mental fazolarida ko'proq kesishuv nuqtalari shakllanadi. Madaniyatlararo kommunikatsiya ishtirokchilarining mental makonlarida

Madaniyatlararo muloqot ishtirokchilarining aqliy makonlari kesishgan paytda, konseptual integratsiya sharoitida, lingvomadaniy kodni o'z ichiga olgan tushunchalarning dinamik proyeksiyalanish jarayoni sodir bo'ladi Ushbu proeksiyaning muvaffaqiyati uchun interaktiv muvofiqlashtirish kognitiv mexanizmi, shuningdek ma'noning inferensiyasi javobgardir, bu esa mental va lingvistik reprezentatsiyalarni muvofiqlashtirish uchun mustahkam asos yaratadi.

Ushbu jarayonda konseptual integratsiyaning barcha darajalarida ikki yoki undan ortiq madaniyatlar o'rtasidagi interaktiv muvofiqlashtirish va Mazkur jarayonda konseptual integratsiyaning barcha darajalarida inferensiya KMLari ishtirok etadi, ular ikki yoki undan ortiq taqqoslanayotgan madaniyatlarning semantik, sintaktik va pragmatik tuzilmalarining asosida yotadi.

Interaktiv muvofiqlashtirish va inferensiya kognitiv mexanizmlari shu jumladan madaniyatlararo tushunishning kognitiv mexanizmlari tarjimonlik faoliyatiga ham taalluqlidir. Ushbu mexanizmlar tufayli tarjimon umumiy fazoda shakllangan madaniyatshunoslik modellari haqidagi bilimlar yordamida ikki yoki undan ortiq lingvomadaniy kodlarni bir-biriga moslashtirish Ushbu mexanizmlar tufayli tarjimon imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shunday qilib, tarjimon farqlarni aniqlay oladi va ikki yoki undan ortiq mental fazo uchun ma'noni jiddiy yo'qotishlarsiz talqin qilishga harakat qiladi. umumiy fazoda Shunday qilib, tarjimon tafovutlarni aniqlay oladi va ikki yoki undan ortiq kishi uchun ma'noni jiddiy yo'qotishlarsiz talqin qilishga urinib ko'rmoq ko'proq mental makonlar.

⁵⁵Заботкина, В.И. Когнитивные механизмы межкультурного диалога / В.И. Заботкина // Когнитивные исследования языка. – 2020. – №2 (41). – С. 76-80. – Текст : непосредственный.

Kognitiv mexanizmlar, madaniyatlararo tushunish, interfaol to'g'irlash, inferirlash, interaktiv to'g'irlash va inferensiya kommunikativ mexanizmlari tarjimonlik faoliyatiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Ushbu mexanizmlar tufayli tarjimon umumiy fikrlashda shakllangan madaniy modellar haqidagi bilimlar yordamida ikki yoki undan ortiq lingvomadaniy kodlarni bir-birigamoslashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shu tariqa, tarjimon farqlarni aniqlab, ikki yoki undan ortiq mental fazo uchun ma'noni jiddiy yo'qotishlarsiz talqin qilishga

Shunday qilib, tarjimon tafovutlarni aniqlay oladi vaharakat qilishi mumkin. ko'proq mental makonlar kognitiv mexanizm davomida ishtirokchilar bilan jiddiy tafovutlar yuzaga kelganda, ushbu fazolarda interfaol tenglashtirish va inferensiya kognitiv mexanizmlarining sinxronizatsiyasi sodir bo'ladi va oqibatda, tarjima vazifasining bajarilishi buziladi.

Shunday qilib, turli lingvomadaniy kodlarni o'zaro moslashtirish jarayonidagi asosiy qiyinchilik, shaxs ongida boshlang'ich matn bilan ishlash natijasida shakllangan ma'nolarni tarjima tilidagi so'z va so'z birikmalarining ma'nolari bilan muvofiqlashtirish hisoblanadi⁵⁶ [Minchenkov, 2007: 261].

Kognitiv inferensiya mexanizmi va interfaol tenglashtirish jarayonida to'g'ri ma'noviy xulosalarni chiqarish tarjima jarayonida muhim ahamiyatga ega, chunki uning muvaffaqiyati fonologiya, semantika, sintaksis va To'g'ri pragmatika darajasida lingvistik va mental tasavvurlarning tenglashtirilishiga bog'liq. Shunday qilib, biz turli til jamoalari vakillari o'rtasidagi muloqotga ta'sir etuvchi kognitiv mexanizmlarni aniqladik va tarjima ham madaniyatlararo muloqotning ajralmas qismi bo'lgani sababli, unda ham xuddi shunday kognitiv mexanizmlar – interfaol tenglashtirish va inferensiya ishtirok etadi.

Ushbu dissertatsiya tadqiqoti sinxron tarjima jarayonini o'rganadi, bu jarayon yuqorida aytib o'tilgan kognitiv mexanizmlar bilan bir qatorda, sinxron tarjimonlik vazifasining o'ziga xos xususiyatlari tufayli yuzaga keladigan boshqa mexanizm va operatsiyalarni hamqamrab oladi. Bu xususiyatlar boshlang'ich tildagi lingvomadaniy jihatlarni aniqlash va ularni tarjima tiliga tezkor tarjima tarsformatsiya bilan bog'liq.

Bu xususiyatlar boshlang'ich tildagi lingvomadaniy jihatlarni aniqlash va ularni tarjima tiliga tezkor o'girish bilan bog'liq.

1.4.2 Interaktiv moslashtirish va xulosalashning sinxron tarjimaning kognitiv mexanizmlari bilan o'zaro aloqasi

Biz tilga olgan sinxron tarjima modellari ba'zi o'xshashlik va farqlarga ega bo'lib, axborotni qabul qilish va uni tarjimon tomonidan talqin etishdagi yuqori stress yuklamasiga e'tibor qaratadi.

Biroq, biz eslatib o'tgan tadqiqotchilar stressing sinxronist tomonidan axborotni idrok etishga ta'sirini ta'kidlagan bo'lsalar-da, ushbu konsepsiyalarning hech biri psixologik jihatni sinxron tarjima modelining tarkibiy elementi sifatida o'z ichiga olmaydi. Stressning sinxron tarjimon tomonidan ma'noni talqin etishga ta'siri konsepsiyasi⁵⁷ D. V. Balaganovning (2021)

⁵⁶Minchenkov, A.G. Когнитивно-эвристическая модель перевода: к постановке вопроса / А.Г. Минченков // Вестник Санкт-Петербургского Университета. – 2017. – Вып. 9 (2/2) – С. 208-217. – Текст : непосредственный

⁵⁷Балаганов, Д.В., Князева, Е.Г. Психолингвистические основы синхронного перевода / Д.В. Балаганов, Е.Г. Князева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2020. – Т. 13. – №3. – С. 192-197. – Текст : непосредственный

tadqiqotlarida rivojlantirildi, chunki ST jarayonining psixologik tarkibiy qismi "tarjimonga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Bunday jihatlarga stress omillari va ularni bartaraf etish usullari kiradi". D. V. Balaganov ilgari surgan qoidalarga ko'ra ,bir tomondan, stress sinxronist organizmi uchun optimal sharoitni yaratadi, uni ham bashorat qilingan, ham kutilmagan vaziyatlarga tayyorlash nuqtai nazaridan sinxrontarjima jarayonida professional ravishda o'z tarjimonlik vazifalarini bajarish uchun, boshqa tomondan esa, stress ta'sirining kuchayishi "tarjimonning lisoniy ongining o'zgarishiga olib kelishi va unga Biroq, boshqa tomondan, stress ta'sirining kuchayishi "ga olib kelishi mumkin tarjima jarayonini to'g'ri amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin. Tarjimon o'z psixikasini muvozanatda saqlash uchun bunday stressni bartaraf etishni bilishi kerak va o'sha tarjimon manbani yaxshi bilishi kerak.

Stressni bartaraf etish va sinxron tarjima vazifasini muvaffaqiyatli bajarishga bag'ishlangan empirik tadqiqotlarga asoslanib, D. V. Balaganov sinxron tarjimaning bir qator kognitiv mexanizmlarini aniqladi.

Interaktiv moslashtirish va xulosalash kognitiv mexanizmdan farqli o'laroq, ular kommunikatsiya ishtirokchilarining mental tasavvurlarini xulosalash va interaktiv moslashtirish orqali tenglashtirishga qaratilgan bo'lsa, sinxron tarjima kognitiv mexanizmi matnni (bayonotni) mavzu, pragmatik jihatdan tushunish va anglash jarayoniga kiritilgan mental operatsiyalar majmuini qamrab oladi tushunish va tushunish jarayoniga inkorporatsiyalanadigan mental operatsiyalar majmui matnni (ifodalarni) predmetli-tematik, pragmatik jihatdan tushunish kognitiv mexanizmi sinxron tarjima bilan parallel ravishda faollashadi, bir-birini o'zaro to'ldirib, va tarjimonning idrokiga stressogen yuklamaning oshishi tufayli asinxronizatsiyaga uchrashi mumkin.

Avvalo, idrok va tushunish mexanizmini ta'kidlab o'tamiz, u ma'noni to'g'ri talqin qilish va faollashtirish, shuningdek, interferensiya va interfaol tekislash uchun asos yaratadi. Ushbu kognitiv mexanizm sinxron tarjimon tomonidan tovush signalini qabul qilish jarayonida qo'llaniladigan quyidagi kognitiv operatsiyalarni o'z ichiga oladi: fonemalar va alohida so'zlarni tanib olish, so'zlarning gapdagi o'rni va ma'nosini aniqlash, gap tuzilishi, shuningdek, matn tuzilishini anglash.

Agar tarjimon kelayotgan axborotni noto'g'ri tushunsa va matnning semantik hamda mantiqiy tuzilishi haqida tasavvurga ega bo'lmasa, tarjima jarayoni muvaffaqiyatga erisholmasligi mumkin. Idrok etish va tushunish kognitiv mexanizmining ishlashiga so'zlovchining fonetik xususiyatlari, vaqt bo'yicha cheklovlar, shuningdek matnning funksional xususiyatlari ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Masalan, matnning maxsus maqsadlar uchun tilga (MMT) tegishliligi idrok etish va tushunish mexanizmining ishlashida qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin, chunki unda tanib olish qiyin bo'lgan maxsus atamalar va qisqartmalar qo'llaniladi.

Ushbu kognitiv mexanizm quyidagi kognitiv operatsiyalarni o'z ichiga oladi sinxron tarjimon tomonidan tovush signalini qabul qilish jarayonida quyidagilar ishga solinadi: fonemalar va alohida so'zlarni tanib olish, so'zlarning gapdagi o'rnini aniqlash, so'zlarning gapdagi ma'nolari, gap tuzilishi, shuningdek, matn tuzilishi.

Masalan, agar tarjimon kelayotgan axborotni noto'g'ri tushunsa, unda ham matnning semantik va mantiqiy tuzilishi, jarayon haqida tasavvurga ega emas tarjima muvaffaqiyatli

bo'lishi mumkin emas. Idrok etish va tushunish KMLari ko'plab tadqiqotlarning mavzusi bo'lgan⁵⁸. (Massaro). Idrok etish va tushunish KMning ishi ana shunday ta'sirlarga uchrashi mumkin so'zlovchining fonetik xususiyatlari, vaqt bo'yicha cheklovlar, shuningdek, matnning funksional xususiyatlarining xususiyatlari.

Masalan, matnning maxsus maqsadlar uchun tilga tegishliligi (MTM) va tushunish mexanizmining ishlashi uchun qiyinchiliklar tanib bo'lmaydigan atamalar va qisqartmalar ushbu qatorni tashkil qiladi. Ushbu kommunikativ mexanizm sinxron tarjimonning ongida reaksiya paydo bo'lishini nazarda tutadi. Shunday qilib, lingvistik va ekstralingvistik ma'lumotlarga ishlov berar ekan, sinxron tarjimon nafaqat so'z va so'z birikmalarining mazkur kontekstdagi ma'nolarini anglaydi, balki so'zlovchining pragmatik maqsadini ham aniqlaydi.

Axborot ortiqchaligi haqidagi bilimlar tufayli sinxron tarjimada vaqt omilining ta'sirini yengib o'tish, tarjimaning zarur sur'atini saqlab qolish, yangi kelib tushayotgan axborotga e'tiborni qaratish va uni avvalgisi bilan solishtirish imkoniyati paydo bo'ladi. Ushbu kognitiv mexanizm ongda reaksiya hosil qilishni nazarda tutadi. Tarjimon interfaol tenglashtirishni amalga oshirish jarayonidan oldin oldin, axborotga ishlov berish bir necha lingvistik va ekstralingvistik bosqichda kechadi:

1. Sezgi signalini o'zgartirish;
2. Aniqlash, baholash va integratsiyalash;
3. Sinxronistning mental faoliyatidagi axborotning ortiqchaligi tufayli turli variantlarga nisbatan obrazlarni tasniflash;
4. Mental reprezentatsiyani harakatga o'tkazish, buning sifatiga sinxron tarjimonning reaksiya tezligi ta'sir ko'rsatadi;
5. Mental reprezentatsiyani sinxronistning qisqa muddatli xotirasida mustahkamlash maqsadida uni motorli dasturlash;
6. Motorli esga tushirish, bu jarayonda harakatni bajarish uchun zarur bo'lgan nerv tugunlari va analizatorlar ishga tushadi.

Sinxron tarjima jarayonida til qismiga ishlov berish sezgi signali va sensor mo'ljallarni o'zgartirish, sinxronistning mental makonida idrok etiladigan belgilar va tushunchalarni aniqlash orqali amalga oshiriladi.⁵⁹ Shlesinger, 1997: 25].

REFERENCE:

1. Балаганов, Д.В., Князева, Е.Г. Психолингвистические основы синхронного перевода / Д.В. Балаганов, Е.Г. Князева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2020. – Т. 13. – №3. – С. 192-197.
2. Branigan, P., Pickering, M., Pearson, J., McLean, J.F. Linguistic alignment between people and computers // Journal of Pragmatics. 2010, Volume 42, Issue 9. – P. 2355-2368p.
3. Garrod, S. Pickering M. Why is conversation so easy? / S. Garrod, M. Pickering // TRENDS in Cognitive Sciences. – 2004. – Vol.8 (1). – P. 8-11.

⁵⁸ Massaro, D.W. Speech perception by ear and eye: A paradigm for psychological inquiry / D.W. Massaro. – Hillside, NJ: Lawrence Erlbaum, 1987. – 330 p.

⁵⁹ Massaro, D.W., Shlesinger, M. Information processing and a computational approach to the study of simultaneous interpretation / D.W. Massaro, M. Shlesinger // Interpreting / edited by J. Benjamins. – 1997. – Vol.2(1/2). – P.13- 53. – Text : direct

4.Коровкина, М.Е. Наследие Г. В. Чернова и его значение для российских и европейских исследований синхронного перевода / М.Е. Коровкина // Вестник Московского университета. Теория перевода. – 2020. – № 4 (22). – С. 42-51.

5.Кубрякова, Е.С. О тексте и критериях его определения / Е.С. Кубрякова // Текст. Структура и семантика. – 2001. – Т.1. – С.72-81.

6.Massaro, D.W., Shlesinger, M. Information processing and a computational approach to the study of simultaneous interpretation / D.W. Massaro, M. Shlesinger // Interpreting / edited by J. Benjamins. – 1997. – Vol.2(1/2). – P.13- 53 p.

7.Massaro, D.W. Speech perception by ear and eye: A paradigm for psychological inquiry / D.W. Massaro. – Hillside, NJ: Lawrence Erlbaum, 1987. – 330 p.

8.Минченков, А.Г. Когнитивно-эвристическая модель перевода: к постановке вопроса / А.Г. Минченков // Вестник Санкт-Петербургского Университета. – 2017. –Вып. 9 (2/2) – С. 208-217.

9.Заботкина, В.И. Когнитивные механизмы межкультурного диалога / В.И. Заботкина // Когнитивные исследования языка. – 2020. – №2 (41). – С. 76-80.

10.Заботкина, В.И. В четырехмерном пространстве языка и культуры / В.И. Заботкина // Критика и семиотика. – 2021. – №1. – С.9-21.

11.Wai- Sai Chan. An Encyclopedia of Practical Translation and Interpreting.-Hong Kong; The Chinese University Press, 2018.-531-561p.

12.<https://habr.com/ru/news/756324/>

13. <https://marinatranslate.com/blog/38-technologii-v-perevode>

14. <https://yandex.ru/blog/company/smotrite-po-russki-yandeks->

15. [zapustilzakadrovyy-perevod-video](#)

16. www.Raspisanie.rsuh.ru